

ΤΡΙΤΗ ΓΝΩΜΗ

ΤΟΥ ΠΑΝΟΥ ΚΑΖΑΚΟΥ *

Περί του μέλλοντος της Ευρώπης

Η ευρωπαϊκή ενοποίηση ήταν πάντοτε γεμάτη αβεβαιότητες. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια οι αβεβαιότητες δείχνουν μεγαλύτερες. Τα δεδομένα άλλαξαν και μαζί τους φαίνεται ότι χάνεται η πυξίδα. Δεν είναι σαφές πού θα πάμε και η πολιτική ρητορική (εδώ κι εκεί), που στην ουσία εξαντλείται στη διατύπωση επιθυμιών, ασαφών σχεδίων και ίσως οραμάτων, δεν βοηθά να δούμε καλύτερα τα πράγματα.

Ανοιχτά ερωτήματα και κρίση αποδοχής

Οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης συζητούν στο Λάακεν μόλις πριν από λίγες μέρες πάλι για το μέλλον της ευρωπαϊκής οργάνωσης, αλλά η διακήρυξη στην οποία συμφώνησαν ουσιαστικά θέτει μόνο ερωτήματα χωρίς να δίνει συγκεκριμένες απαντήσεις:

■ Ποια πρέπει να 'ναι τα όρια των ευρωπαϊκών θεσμών και ποιοι οι κύριες αρμοδιότητες (και, για να μην ξεχνιόμαστε: οι ευθύνες) των κυβερνήσεων;

■ Πώς μπορεί η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας να στηρίξει τα «κοινά συμφέροντα» (και ποια ακριβώς;). Η σημερινή αναιμία της οφείλεται στους θεσμούς ή στην απόκλιση των εθνικών συμφερόντων;

■ Τι μπορεί να γίνει σε ζητήματα οικονομικής πολιτικής ώστε να υπάρχουν ορατές απαντήσεις σε ζητήματα όπως η ύφεση, η αναδόμηση του κράτους πρόνοιας, ο έλεγχος της παγκοσμιοποίησης;

■ Πώς μπορεί να αυξηθεί η διαφάνεια και νομιμοποίηση των τωρινών θεσμών;

Το πραγματικό ερώτημα πίσω από τις λεπτομέρειες των συζητήσεων που ξεκίνησαν δεν είναι αν η Ευρωπαϊκή Ένωση θα μετατραπεί σε ομοσπονδιακό κράτος, όπως πιστεύουν ή υπονοούν πολλοί (1), αλλά αν το τωρινό σύστημα (και η παραγωγή πολιτικής) θα ανανεωθεί ή, όπως φοβούνται άλλοι, θα οδηγηθεί σε αδιέξοδο και οπισθοδρόμηση.

Η διαδικασία αναθεώρησης ξεκινά υπό δυσμενείς συνθήκες. Η αποδοχή της Ε.Ε. από τους πολίτες της της φθίνει τα τελευταία χρόνια και είναι αμφίβολο αν θα αναζωπυρωθεί τα επόμενα. Από τις ποικίλες αιτίες ξεχωρίζω τις εξής: Πρώτον, οι Ευρωπαίοι πολίτες συνολικά, αν και για διαφορετικούς λόγους, διαφωνούν με τις μεγάλες επιλογές των ηγετικών τους ομάδων – τη νομισματική ένωση, τη διεύρυνση και τη χαλαρή αντιμετώπιση των μεταναστευτικών κυμάτων, όπως έδειξαν καθαρά οι τελευταίες εκλογές στη Δανία, το δημοψήφισμα της Ιρλανδίας κ.λπ. Σπουδαιότερο ρόλο όμως παίζει ίσως, δεύτερον, η συνεχής πίεση για επανεπινόηση του κοινωνικού κράτους και η διά-

χυτη αίσθηση ότι η Ε.Ε. ουσιαστικά απουσιάζει από τις προσπάθειες για την αντιμετώπιση πιεστικών οικονομικών και διεθνών προβλημάτων.

Γεγονός είναι ότι η εξέλιξη της Ε.Ε. μέχρι σήμερα ήταν εντυπωσιακή. Η εσωτερική αγορά και ο ανταγωνισμός κατέστησαν οι επικρατούσες κατευθυντήριες αρχές στη διαδικασία ολοκλήρωσης. Όμως, παρά κάποιες διακηρύξεις και συμβατικές ρυθμίσεις η μακροοικονομική διαχείριση έμεινε μάλλον παθητική στο ευρωπαϊκό επίπεδο, ενώ η κοινωνική πολιτική παρέμεινε στην αρμοδιότητα των κρατών-μελών. Συνεπώς αυτά είναι παραλήπτες των ανησυχιών των πολιτών, οι οποίοι βλέπουν την Ε.Ε. απλά ως μια πηγή περιορισμών και

αυξανόμενων πιέσεων ή έχουν την αίσθηση ότι απουσιάζει από πολλά μεγάλα μέτωπα. Υπογραμμίζω ότι είναι το κοινωνικό κράτος που τροφοδοτεί ή διαβρώνει την αποδοχή των εθνικών κρατών από τους πολίτες τους.

Οι Ευρωπαίοι πολιτικοί δείχνουν αντιφατικοί όταν κάνουν ασκήσεις εθνικής κυριαρχίας, π.χ. κρατώντας για τους ίδιους τις αρμοδιότητες σε ζητήματα απασχόλησης και κοινωνικού κράτους και, μετά περιμένουν να διαμορφωθεί μια φιλοευρωπαϊκή κοινή γνώμη. Εκτός τούτου, τίθεται το ερώτημα αν η επιλογή τους αυτή είναι βιώσιμη ή και συμβατή με τα φιλόδοξα πολιτικά σχέδια.

«Αόρατη διακυβέρνηση»;

Οτι η Ε.Ε. απουσιάζει γίνεται φανερό με μια γρήγορη σύγκριση με τις ΗΠΑ. Η αμερικανική και οι ευρωπαϊκές οικονομίες περιήλθαν το 2001 σε μια περίοδο ύφεσης, που ανέτρεψε όλα τα σχέδια για την αντιμετώπιση της ανεργίας. Αλλά, ενώ στις ΗΠΑ μετά το τρομοκρατικό κτύπημα στο Μανχάταν η κυβέρνηση ανέλαβε σειρά ολόκληρη πρωτοβουλιών, τις οποίες διευκόλυνε το θεσμικό σύστημα –επικορρηγίες στις εταιρείες αερομεταφορών, φορολογικές ελαφρύνσεις, αύξηση των κρατικών δαπανών, γρήγορη προσαρμογή των επιτοκίων προς τα κάτω κ.λπ.– προκειμένου να διαμορφωθεί μια αποτελεσματική αντικυκλική πολιτική, στην Ευρώπη οι κυβερνήσεις θεώρησαν ότι τα χέρια τους είναι δεμένα από τους κανόνες ανταγωνισμού και το Σύμφωνο Σταθερότητας.

Γνωρίζω ότι το μεγάλο ερώτημα, αν χρειάζεται ή όχι ένας «εντικυκλικός ακτιβισμός», δεν έχει διευθετηθεί οριστικά, όμως η δυστοκία ή και απουσία των ευρωπαϊκών θεσμών ως τέτοιων έρχεται σε πλήρη αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στη «συντηρητική-νεοφιλελεύθερη» ΗΠΑ που διαθέτει «ορατή» για τους πολίτες οικονομική κυβέρνηση και, συνεπώς, υπόλογο σε αυτούς.

Η εικόνα στη διεθνή πολιτική δεν είναι καλύτερη. Τα γεγονότα των τελευταίων μηνών έδειξαν καθαρά τα όρια της ευρωπαϊκής ενοποίησης – πίσω από το βαρύ πέπλο της επίσημης ρητορικής που τη συγκαλύπτει πολλές φορές. Ετσι οι συζητήσεις για τον λεγόμενο «ευρωπαϊκό στρατό» (που δεν είναι αφιερωμένος στην άμυνα της Ευρώπης, αλλά είναι μια δύναμη επέμβασης σε τοπικές κρίσεις) εξελίσσονται σε πλήρη αντίθεση με τις πραγματικές συμπεριφορές των μεγάλων κρατών (κυρίως). Ακόμη και το ΝΑΤΟ έπαιξε διακοσμιακό ρόλο.

Ο πόλεμος στο Αφγανιστάν διεξάγεται με αποκλειστική ευθύνη των ΗΠΑ, υπό τις διαταγές της αμερικανικής κυβέρνησης, με αμερικανικά κυρίως μέσα και μονάδες. Οι ευρωπαϊκές μεγάλες δυνάμεις επεδίωξαν χωριστά ή κάθε μια και με περισσότερο ή λιγότερο ενθουσιασμό, να εκφράσουν κάπως πρακτικά την αλληλεγγύη τους. Ήταν αυτές και όχι το ΝΑΤΟ ή οι ευρωπαϊκοί θεσμοί πολυμερούς συνεργασίας που έπειτα από σχετικό «ερώτημα» της αμερικανικής κυβέρνησης απεφάσισαν να συνδράμουν στην εκστρατεία. Αλλωστε, η αμερικανική κυβέρνηση δεν κρύβει την περιφρόνησή της για τους δυσκίνητους πολυμερείς θεσμούς, που ταλαιπωρούνται από το βέτο. Η γραφειοκρατία, οι στρατιωτικές επιτροπές των Βρυξελλών, ο «Υψηλός Αντιπρόσωπος» Χαβιέ Σολάνα και ο πρόεδρος της Ε.Ε. Γκι Φέρχοχστατ έπαιξαν ρόλο κομπάρσου στην «υψηλή πολιτική» και στη στρατιωτική δράση.

Ο πόλεμος του Αφγανιστάν έδειξε ότι οι μεγάλοι της Ευρώπης αρνήθηκαν ουσιαστικά να αξιοποιήσουν τους πολυμερείς μηχανισμούς την ώρα της κρίσης και επέστρεψαν στην εθνικοκρατική δράση, στις διμερείς σχέσεις με το ηγεμονικό κέντρο και στις δικές τους πολιτικές συμμαχιών. Και τούτο, ειρπσθω εν παρόδω, για πολλούς λόγους και για μάλλον προφανείς προσδοκίες κερδών. Συνολικά έδειξαν ότι δεν έχουν «κοινή ταυτότητα» σε τέτοια ζητήματα.

Τα επόμενα χρόνια θα δούμε τι ακριβώς σημαίνουν όλα αυτά για την ευρωπαϊκή οργάνωση. Στο μεταξύ, καλό θα 'ταν να ασχοληθούμε λιγότερο με τη νομική-θεσμική διάσταση της αυριανής Ευρώπης και περισσότερο με τους αυθεντικούς ορισμούς εθνικών συμφερόντων (και των δικών μας) δεδομένου ότι τα κράτη-μέλη παίζουν κρίσιμο ρόλο στην Ένωση και οι μεγάλοι επιδεικνύουν ένα είδος ηγεμονικού αταβισμού.

(1) Βλ. σχετικά Παναγιώτη Ιωακειμίδη: Η Συνθήκη της Νίκαιας και το μέλλον της Ευρώπης, Θεμέλιο, 2001. Παρόμοιες θέσεις αντιπροσωπεύουν οι καθηγητές Γ. Παπαδημητρίου, Υπερεθνικές και πολιτικές αρχές στην Ε.Ε., Σάκκουλας, 1999, και Κ. Στεφάνου, Θεσμική μεταρρύθμιση στην Ε.Ε., Παπαζήσης 1996 κ.ά.

* Ο κ. Π. Καζάκος είναι καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΣΤΑΜΟΥ ΖΟΥΛΑ

Υπό κατεδάφιση αρχές και αξίες

Στην πολιτική, ορισμένες φορές, θεσμοί, αρχές και αξίες μπορούν να διακινδυνεύσουν από προσωπικές φιλοδοξίες και στρατηγικές.

Αναπόφευκτα τότε και η κριτική στρέφεται εναντίον προσώπων. Φυσικά, δε, ούτε ανεκτική είναι, ούτε ηπία. Όλα τα τελευταία γεγονότα πιστοποιούν ότι η περίπτωση του κ. Κώστα Λαλιώτη, γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΑΣΟΚ και τώως υπουργού, συνιστά χαρακτηριστικό και επικίνδυνο κρούσμα της νοσηρότητας που ταλανίζει τον δημόσιο βίο της χώρας επί 10ετίες. Ένα κρούσμα, το οποίο, λόγω της κορυφαίας κομματικής θέσεως που κατέχει ο κ. Λαλιώτης, απειλεί να καταστεί επιδημικό και να μεταβάλει ξανά την –ούτως ή άλλως– ποιοτικώς ελλειμματική πολιτική αντιπαράθεση σε άθλια κομματική βεντέτα. Με ό,τι τούτο συνεπάγεται για τα μεγάλα προβλήματα και τα κρίσιμα διλήμματα που αντιμετωπίζει η χώρα μας στο έντονα ανταγωνιστικό περιβάλλον της Ενωμένης Ευρώπης, αλλά και τις επιβουλές που ανακλύπτουν για τα εθνικά μας συμφέροντα, εξαιτίας των νέων δεδομένων που διαμορφώνονται στην παγκόσμια κοινότητα.

Κατ' αρχάς πρέπει να τεθεί το ερώτημα αν ένας μέτριος ή κακός πολιτικός μπορεί να αποδειχθεί άριστο κομματικό στέλεχος. Αν, δηλαδή, το ίδιο πρόσωπο που επεδίεξε από τη θέση του υπουργού απτά στοιχεία κακοδιαχείρισης, αναποτελεσματικότητας και πολιτικής ανωριμότητας, είναι δυνατόν να αναδειχθεί σε πολυτιμότερο για το κόμμα του παράγοντα. Αν η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι καταφατική, τότε πρέπει να δεχθούμε ότι είναι εντελώς διαφορετικά, αλλά και αντικρουόμενα, τα προσόντα που πρέπει να διαθέτει ένας πολιτικός και ένα κομματικό στέλεχος. Π.χ. αν ένας καλός πολιτικός πρέπει να διακρίνεται από μόρφωση, διδακτικότητα, σύνεση, εργατικότητα, συνέπεια κ.λπ., τότε ποια είναι τα διαφορετικά και αντικρουόμενα προσόντα που πρέπει να διαθέτει κάποιος για να αναδειχθεί σε άριστο κομματικό στέλεχος; Προφανώς, η απάντηση είναι ήκιστα κολακευτική ως προς τα προσόντα του «επιτυχημένου» κομματικού παράγοντα.

Όμως, οι παραπάνω διαπιστώσεις οδηγούν σε ακόμη πιο δυσάρεστα συμπερά-

σματα. Θεσμικά, η αποστολή και ο στόχος ενός πολιτικού είναι να υπηρετήσει επωφελώς το συμφέρον του τόπου και του λαού. Μέσω αυτού του θετικού έργου ένας επιτυχημένος υπουργός βοηθά και το κόμμα του. Αν ο πολιτικός αποτύχει καταφανέστατα ως υπουργός και κληθεί να υπηρετήσει το κόμμα του –και μάλιστα από το ύψιστο κομματικό πόστο– τεκμαίρεται το εξής: Οτι το συμφέρον του τόπου και του λαού, δεν συμπίπτει απαραίτητα με το συμφέρον του κόμματος(!). Δηλαδή ένα κόμμα μπορεί να αποτύχει στη διακυβέρνηση της χώρας και συγχρόνως να διεκδικεί την επανεκλογή του, όχι ως επιβράβευση της προσφοράς του, αλλά με κάποια άλλα μέσα, προδήλως δόλια και ανέντιμα. Προφανώς, λοιπόν, το συμφέρον του κόμματος υπερισχύει, επί ζημιά του τόπου.

Οι επισημάνσεις αυτές δεν πηγάζουν από αυταπάτες, ούτε από εμμονές για ιδανικές καταστάσεις. Η πολιτική ζωή δεν ήταν και δεν θα είναι ποτέ «αγγελικά πλάσμενη». Τούτο, όμως, δεν σημαίνει ότι ο δημόσιος βίος της χώρας, εν ονόματι του συμφέροντος οποιουδήποτε κόμματος ή «πρωτοκλασάτου» στελέχους, μπορεί να οπισθοδρομήσει σε ένα άθλιο παρελθόν.

Είναι προφανείς οι λόγοι για τους οποίους ο κ. Λαλιώτης αποφάσισε να μεταπηδήσει από τα κυβερνητικά έδρανα στα κομματικά μετερίζια. Ως υπουργός απέτυχε να προωθήσει τις προσωπικές του φιλοδοξίες για τη διαδοχή του κ. Κ. Σημίτη. Επιχειρεί τώρα να το πράξει ως γραμματέας της Κ.Ε. και υπεύθυνος της «επικοινωνιακής πολιτικής» του ΠΑΣΟΚ, εν όψει των προσεχών εκλογών. Στόχος του είναι η «πάση θυσία» νέα εκλογική νίκη του κόμματός του, την οποία σκοπεύει να καρπωθεί προσωπικά, ώστε να αποκτήσει το προβάδισμα διαδοχής του κ. Σημίτη στη μεταπροσεχή αναμέτρηση.

Υπό την έννοια αυτή τα σχέδια και ο ρόλος του κ. Λαλιώτη καθίστανται απόλυτα συνυπεύθυνο τον κ. Σημίτη, ο οποίος πέτυχε δύο εκλογικές νίκες, επικαλούμενος την ανάγκη αποκαταστάσεως πολιτικών αρχών και αξιών, που είχαν καταρρακωθεί στο πρόσφατο παρελθόν. Δυστυχώς, φαίνεται, ότι ο σημερινός πρωθυπουργός υιοθετεί τώρα την άποψη ότι αυτές οι αρχές και αξίες δεν είναι διατηρητέες, ούτε αναστηλώσιμες, αλλά κατεδαφιστέες, ιδίως όταν αντιστρατεύονται το συμφέρον του κόμματός του...